

2008 KRİZİ SONRASI PORTEKİZ EKONOMİSİNDE İŞSİZLİK: AMPİRİK BİR ANALİZ (2000-2018)*

Onur ÇELİK¹
Hüseyin Mahir FİSUNOĞLU²

ÖZ

2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan kriz, kısa süre içerisinde tüm dünya üzerinde etkisini göstermiş, ilerleyen süreçte ise kendisini ciddi istihdam sorunları ile hissettirmiştir. Özellikle, 21. yüzyılın başlarında görülen kredi genişlemesinin yarattığı refah artışı, bu krizle birlikte sektöre uğramış ve devam ettirememiştir. Buna rağmen, aynı refah düzeyini korumayı hedefleyen ekonomiler, bunun için yüksek ve uzun vadeli borç yükü altına girmişlerdir. Bu çalışmanın amacı, süreç içerisinde artan kamu borç stoku ve faiz oranlarının işsizlik üzerindeki etkilerini açıklamaktır. Amaç kapsamında, Portekiz ekonomisinde 2000Q1-2018Q4 dönemi, Augmented Dickey Fuller (ADF) birim kök, Johansen eş bütünleşme ve Granger nedensellik testleriyle incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, uzun dönemde, kamu borç stoku işsizliği negatif yönde etkilerken; faiz oranları işsizliği pozitif yönde etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, 2008 Krizi, Avrupa Birliği, İstihdam, İşsizlik, Portekiz Ekonomisi

UNEMPLOYMENT IN PORTUGAL ECONOMY AFTER THE CRISIS IN 2008: AN EMPIRICAL ANALYSIS (2000-2018)

ABSTRACT

The crisis which began in United States of America, 2008 is influenced on all the world and generated a serious employment problems. Particularly increasing prosperity at the beginning of 21st century could not have been continued due to that crisis. Contrary to this, certain economies that aimed to keep the same welfare level have undergone debt burden. The aim of this study is to explain the effect of increasing public debt stock and interest rates on unemployment for Portugal. For this purpose and the Portuguese economy, the period 2000Q1-2018Q4 is examined by Augmented Dickey Fuller (ADF) unit root, Johansen cointegration and Granger causality tests. According to the results of the study, public debt stock affects the unemployment negatively; interest rates affect it positively in the long run.

Keywords: Turkey, Crisis in 2008, European Union, Employment, Unemployment, Portugal Economy

Giriş

Modern makro ve mikro ekonomik ilerlemelerin ortaya koyduğu sonuçlar, ilerleyen ve hızlanan bir güdü ile devam eden teknolojik akımlar ve bunların etkileri, nitelik, uzmanlaşma ve ücretlerin oluşumu gibi kavramları önemli derecede değişime sürüklemiştir. Bunlara bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik kavramı günümüzde, gelişmiş,

¹ YÖK 100/2000 Doktora Bursiyeri/Öğrencisi, İİBF, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, celik.onur027@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5990-6128

² Prof. Dr., İİBF, Çağ Üniversitesi, (Makale gönderildiğinde Çukurova Üniversitesi), mahirfisunoglu@cag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0020-9133

* Bu makale, *Avrupa Birliği'nde İşsizlik: Teori, Gösterge ve Portekiz Ekonomisi Üzerine Bir Ekonometrik Analiz*, isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Received/Geliş: 15/07/2019 Accepted/Kabul: 06/04/2020, Research Article, Araştırma Makalesi

Cite as/Alıntı: Çelik, O., Fisunoğlu, H. M. (2020), "2008 Krizi Sonrası Portekiz Ekonomisinde İşsizlik: Ampirik Bir Analiz (2000-2018)", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 29, sayı 1, s. 308-324.

az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin üzerinde durduğu/durmak zorunda olduğu bir konu haline gelmiştir.

Avrupa Ekonomi Tarihi incelendiğinde, 18. yy. ile başlayan modern ekonominin ortaya çıkışı, sanayi devrimi, beraberinde gelen sermaye birikim süreci ile Avrupa Kıtası'nın dünya üzerindeki etkilerini giderek artırdığı görülmektedir. Savaşlar ile elde edilen topraklar, buradaki kaynakların Avrupa'ya aktarılması, bölgenin emek faktörü ihtiyacını artırmıştır. 1. Dünya Savaşı'nın yarattığı ciddi ekonomik maliyetler, yaşanan ağır insan (emek) kayıpları ve takip eden yıllardaki İkinci Dünya Savaşı, bugünkü Avrupa ekonomilerini zayıflatmıştır. Keynesyen İktisat'ın ortaya çıkışı ile ciddi ekonomik sorunlara çözüm üretmemesi ile birlikte Avrupa'da Neo-Liberal politikalar hayat bulmuştur. Ayrıca, Avrupa Kıtası'ndaki ülkelerin entegrasyonu ile 20. yüzyılın sonlarında Avrupa Birliği kurulmuştur. 21. yüzyılın ilk yıllarında bölgede önemli ilerlemeler kaydedilse de, 2008 yılında başlayan küresel kriz, bazı ülkelerde ciddi istihdam sorunlarını beraberinde getirmiştir. Kırılgan ekonomik yapıya sahip olan ülkelerin yaşadığı bu problemler süreç içerisinde ciddi kamu açıkları olarak kendisini göstermiş, daha sonra borç krizi biçimini almıştır.

Bu çalışmanın amacı, işsizliğin teorik anlamda ne olduğunu farklı iktisadi görüşler çerçevesinde ortaya koymak; ardından Portekiz ekonomisinin 2008'deki küresel kriz sonrası yaşadığı istihdam problemlerinin nedenlerini kamu borç stoku, faiz ve işsizlik oranları açısından ampirik olarak araştırmaktır. Çalışmada, öncelikle istihdam ve işsizlik ile ilgili teorik ve kavramsal açıklamalar yapılacaktır. Sonraki bölümde, literatürde yer alan çalışmalar ve bunların sonucunda elde edilen bulgular farklı dönemler ve ülke/ülke grupları için incelenecektir. İlerleyen bölümlerde ise sırasıyla, ampirik çalışmamızda kullanacağımız model ve modelin değişkenleri ayrıntılı olarak açıklanacaktır. Ampirik analizler neticesinde elde edilen bulgular, sonuç bölümünde değerlendirilecektir. Bu bölümdeki değerlendirmeler Avrupa Birliği'nin referans yıllar içerisindeki realitelerinden yola çıkılarak yapılacak olup, meydana gelen bugünkü koşullar çerçevesinde politika önerileri ile desteklenecektir.

İşsizlik ve İstihdam Kavramlarının Teorik Anlamı

Modern iktisadın var oluşundan günümüze kadar süregelen sosyal ve ekonomik birçok olay, emek piyasasının her dönem ve şartları için, farklı yorumlara sahip olmasına sebep olmuştur. Bu anlamda, bu iktisat tarihinde, literatüre geçecek kadar etkili olmuş, uygulanmış ya da uygulanmaya çalışılmış teorileri, iktisat okullarının emek piyasası yorumlarını dikkate alarak görmek, incelemek gerekmektedir. Çünkü bu yorumlar, önce emeğe, sonra istihdama ve dolayısı ile işsizliğe bakış açılarının farklılığı anlamında önem arz etmektedir.

Klasik Yaklaşım

Klasik İktisat Okulu, rasyonel bireyi temel alan, ekonomideki dinamikleri düzenleyen ve tüm dengeleri sağlayan serbest piyasa modeli olduğu savunan, Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" isimli kitabına dayanan Modern İktisat Tarihi'nin ilk ve en büyük adımıdır.

Klasik iktisatçılar, piyasa ekonomisine uyulduğu takdirde, ekonomik sorunların kendiliğinden ve eldeki imkanlar çerçevesinde en etkin biçimde çözümleneceğini savunmuşlardır. Neo-klasik iktisatçılar ise bu görüşleri marjinalist yaklaşım çerçevesinde

daha etkin bir şekilde incelemişler, Klasik iktisatçıların cevaplayamadığı bazı soruları da böylece cevaplamaya çalışmışlardır (Ardıç ve Aydın, 2011, s. 9).

Klasik İktisat Teorisi piyasaların sürekli temizlendiğini, yani mal, para ve emek piyasalarının sürekli dengede olduğunu savunur. Bu nedenle klasikler işsizlik sorunuyla ilgilenmemiş ve işsizliğin ancak gönüllü olabileceğini düşünmüşlerdir (Talas'tan aktaran: Alp, 2010, s. 20). Çünkü Klasik Okul, varsayımlarını ortaya koyar ve tam istihdam, görünmez el ve milli gelir kavramlarını açıklarken, çalışmak isteyen herkesin, içinde bulunduğu ekonomide iş bulabileceğini savunur ve zenginliğin kaynağı olarak emeği işaret eder. A. Smith'e göre, zenginliğin asıl kaynağı emek olduğuna göre, bir ülkede insanları ne kadar çok çalıştırlarsa ve üretimin örgütlenişinde işbölümü ve uzmanlaşmaya ne derecede önem verebilirlerse millet olarak o kadar zenginleşebilecektir (Üstünel, 2001, s. 89).

Emek-Değer Teorisi

Üç sınıftan oluşan bir toplumda, fiyatların oluşumunu açıklamak üzere kurulmuş bir teoridir. Smith'in ortaya koymuş olduğu Değer Teorisi kendinden sonraki Klasik iktisatçılara ve Karl Marx'a kaynaklık etmiştir. Smith Emek-Değer Teorisi'ni kurarken değeri ikiye ayırmıştır (kullanım değeri yani fayda ve mübadele değeri yani fiyat). Ricardo buradaki çelişkiyi ortadan kaldırmıştır. Bir malın mübadele değerinin olabilmesi için, kullanma değerinin olması gerektiği belirtmiştir (Erim, 2007, s. 61).

Klasik Değer Teorisi; kapitalist bir ekonomide, piyasadan gelir elde eden üç üretim faktörünün (emeğin, sermayenin ve toprağın/doğal kaynağın) getirisiyle, üretim maliyetinin gerisindeki "reel fedakarlık, çabayı" bağdaştırma denemesidir (Kazgan, 2000, s.74).

Buna göre, üretimde göreceli olarak fazla emek kullanılmışsa malın maliyeti (fiyatı) yüksek, az miktarda kullanılmışsa düşük olur. Bu açıklamalardan, Klasik iktisatçıların maliyeti oluşturan öteki faktörlerin farkında olmadıklarını sanmak doğru değildir. Gerçekte, doğal kaynakları tanrının insanlara bir bağıışı olarak kabul ederler. Bunların üretilmemiş olması, yani toplumun bunlar için bir emek harcamak gibi bir fedakârlıkta bulunmamış olmasından dolayı, doğal kaynakları maliyeti oluşturan etkenlerden birisi olarak saymamışlardır (Seyidoğlu, 2013, s. 26).

Sonuç olarak Emek-Değer Teorisi'ni, emeğe ve değere ayrı ayrı değinerek, bu tanımlamalar ile ifade edebiliriz. Ancak emeğin, Klasik Okul sonrasındaki yorumcusu D. Ricardo ve *-hatta-* Karl Marx için bile ekonominin sürükleyici faktörü olması, ortaya bir çelişkiyi çıkarmaktadır. Bu çelişki, fiyatlar ve ücretler arasındaki ilişkide ortaya çıkmaktadır. Öyle ki, bir malın asıl değerinin o malın üretiminde kullanılan emek miktarı ile ölçülmesi, yani emek faktörünün bu denli önemsenmesi durumunun, emeğin üretim sürecinden alacağı pay olan ücret tanımına gelindiğinde, ortadan kaybolduğunu görmekteyiz (Tekeoğlu, 1993, s.69).

Keynesyen Yaklaşım

Keynes ve fikirlerinin ortaya çıktığı iktisat tarihinin ekonomik koşullarına baktığımızda, Klasik Okul'un en ciddi varsayımlarından olan Say Kanunu'nun yani, her arzın kendi talebini doğurması önermesinin artık pratik bulamadığı bir dönemle karşılaşmaktayız. O, ekonomideki daha önce var olduğuna inanılan denge varsayımlarının, bulunulan dönem itibarıyla artık geçerli olmadığını görmüş ve eserinde bunun üzerinde durmuştur.

Keynes, "Genel Teori" kitabında bunu, şu cümlelerle ifade etmektedir: "*Klasik teorinin önermelerinin genele değil de, sadece özel bir duruma ilişkin*

uygulanabilirliğinin olduğunu, varsaydığı durumların mümkün olan denge konumları açısından sınırlayıcı bir nokta olma özelliğine sahip olduğunu göstereceğim. Bundan başka, Klasik teori tarafından varsayılan özel durumun niteliklerinin, şu anda içinde yaşadığımız iktisadi toplum açısından hiçbir geçerliliği yoktur. Öyle ki, söz konusu varsayımları deneyimle elde edilen gerçeklere uyguladığımızda yanlış bir öğretiyeye neden olacak ve iş felakete sonuçlanacaktır (Keynes, 2008, s. 13).”

Keynes, Klasik İktisat ile ortak bir yön olarak, emeğin aldığı ücret ile istihdamın hacmi arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu savunmuştur. O, kapitalist büyümede adaletsiz bir büyümenin olduğunu açıklama girişiminde de bulunmuştur. Çünkü işsizlik problemi, günümüzde çok ciddi bir problem olarak iktisatçıları yeniden bu problem üzerinde durmaya zorlamıştır ve iktisatçıların tutarlı fikirleri ile 19. yüzyıl kapitalizminin düşünceleri günümüzde devre dışı kalmıştır (Klein, 1968, s.165-166).

Genel Teori'nin ortaya koyduğu amaç, bir bütünlük içerisinde istihdam ve üretim seviyelerinde meydana gelen değişimleri oluşturan faktörlerin makro analiz çerçevesinde incelenmesidir.

Keynes'in emek ve işgücü ile ilgili olarak, ücret konusunda da Klasik İktisat ile ciddi ayrılıklar yaşadığı görülmektedir. Klasik İktisat Okulu, piyasa kendi kendine çalışmak üzere müdahalesiz bırakıldığında, ücret ve fiyat seviyesinin esnek olduğu bir ortamda, yüksek işsizliğin ücretleri düşüreceğini, bu ücret düşüşünün de piyasa reaksiyonu olarak maliyetleri düşürüp emek talebi artışı yaratacağını ve dolayısı ile emek piyasasının da yeniden dengeye geleceğini söylemiştir. Ancak Keynes bu kadar iyimser değildi. O, emek piyasasında oluşan ücretlerin, hükümetler, sendikalar ve işverenler arasında yapılan toplu sözleşmeler ile belirlendiğine ve yüksek işsizlik ya da yetersiz emek talebi olması durumunda, ücretlerin bu denli bir düşüş yaşamayacağına işaret etmiştir.

Sonuç olarak Keynesyen Teori, ekonomik problemlerin temelinde var olan bir talep yetersizliğinden söz eder ve bu yetersizliği giderecek olan piyasa aktörünün de kamu kaynakları ile devlet olacağını ileri sürer.

Monetarist Yaklaşım

Monetarizm, ekonomideki istikrarsızlıkların kaynağını genel olarak parasal kaynaklı olarak değerlendirir. Esas olarak enflasyon konusu üzerinde yoğunlaşan Monetaristler, enflasyon, işsizlik, bütçe açıkları vb. iktisadi sorunların, yani istikrarsızlıkların temelinde para politikalarının olduğunu savunurlar (Ardıç ve Aydın, 2011, s. 125). Ancak paranın bu denli etkili oluşunun yalnızca kısa dönemde geçerli olacağını, uzun dönemde ise piyasaların, fiyatlardaki değişim ile tekrar dengeye geleceğini savunmuşlardır.

Milton Friedman ve Monetarizm neredeyse eş anlamlıdır (Dornbusch ve Fischer, 1981, s. 545). Bu anlamda Monetarist Yaklaşımın öncüsü Friedman, Phillips Eğrisi'ni yeniden zemine uygun bir biçimde yorumlamıştır. Parasalcılar, kısa dönemde işsizlik azalsa bile uzun dönemde işsizliğin eski seviyesine döneceğini ve ekonomide doğal işsizlik oranının var olacağını öne sürmüşlerdir (Barışık ve Çevik, 2008, s. 4). 1960'lı yılların sonunda, M. Friedman ve E. Phelps'in, birbirlerinden bağımsız olarak, orijinal Phillips eğrisine beklentileri dahil etmeleri ve böylece “doğal (denge) işsizlik oranı” kavramını iktisat teorisine kazandırmaları ile birlikte, enflasyon ve işsizlik arasındaki değiş-tokuşta, kısa ve uzun dönem ayırımına gidilmiştir (Akkuş, 2012, s. 101).

Doğal işsizlik oranı, enflasyon için artış ya da azalış eğiliminin olmadığı bir zamanda ortaya çıkan işsizlik oranı olarak tanımlanmıştır. Ekonomi doğal işsizlik

oranındayken, enflasyon oranı yıllara göre sabittir. Firmalar ve işçiler, bu enflasyon oranının oluşmasını beklerler ve kararlarını da buna göre alırlar. Bu nedenle doğal işsizlik oranı, zaman zaman sabit enflasyon işsizliği ya da artmayan enflasyon işsizliği olarak da adlandırılır (Wiener, 1986, s. 12).

Neo-Klasik Yaklaşım

Neo-Klasik Yaklaşım'ın emek piyasası üzerine ortaya koyduğu düşünce, Klasik Yaklaşım'da olduğu gibi dengenin ancak piyasada sağlanabileceğini ifade etmektedir. Reel ücretlerdeki değişimler, piyasanın dengeye gelmesini garanti eder. Reel ücret, denge oranının üzerinde ise emek arzı emek talebinden fazla olur. Bu durumda emek arz edenler arasındaki rekabet, ücretlerin düşmesine, yani ücret oranının denge ücret düzeyine gelmesini sağlar. Ters durumda ise, yani ücret düzeyi denge ücret düzeyinin altında ise firmalar arasındaki rekabet sonucunda ücretler denge ücret düzeyine yükselir. Neo-Klasik teoride reel ücretin, emek piyasasını sürekli temizlediğini, yani dengeye getirdiği varsayılır (Ardıç ve Aydın, 2011, s. 33).

Firmaların ve emeğini arz edenlerin ücret dengesini piyasa ekonomisinde yakalayacağını savunan Neo-Klasik Yaklaşım, analizlerine “marjinal” kavramını katarak bu dengenin oluşumunu açıklamaya çalışmıştır. Özellikle, firmaların emeğin marjinal verimliliği üzerinde bilgi sahibi olduklarını varsayan bu akım, firmaların emek talebini bu doğrultuda gerçekleştirmek yönünde kararlar vereceğini ifade etmiştir. Çalışanlar ise, emeği arz etmeleri durumunda kendileri için oluşacak fayda ve maliyet durumlarına göre kararlarını, çalışmak ya da boş zaman arasında tercih yapmak şeklinde oluşturacaklardır. Bu konulara ayrıntılı olarak değinmek, teorinin anlaşılması için önem arz etmektedir. Çünkü bu varsayımlar, piyasayı dengeye getirecek olan emek talebi ve arzının mikro iktisadi temelini oluşturmaktadır.

Yeni Klasik Yaklaşım

1960'lı yılların sonuna gelindiğinde, temel varsayımları itibariyle Klasik Yaklaşım ile aynı çerçeveye sahip olan Yeni Klasik Yaklaşım, Rasyonel Beklentiler Hipotezi'ni geliştirerek Klasik Yaklaşım'ın önerdiği ücretler ve fiyatların esnek olduğu düşüncesini savunmaktadır. Ancak, onlara göre emek arzını belirleyen temel fonksiyon, reel ücretler üzerinde oluşacak beklentiydi. İnsanlar ellerindeki bilgileri kullanarak en iyi öngörülerini yapıyorsa bu şekilde oluşturulan beklentiler rasyoneldir. Ancak burada beklentilerin mutlak surette doğru olması gibi bir gereklilik yoktur. Ne var ki rasyonel beklentiler altında insanlar sürekli olarak hata yapmaz. Örneğin, Friedman'ın modelinde işçiler rasyonel değildir, istihdamdaki genişlemenin her zaman reel ücretlerdeki bir düşüşle birlikte ortaya çıktığı bilindiği halde bu bilgiyi dikkate almamaktadırlar (Yıldırım ve Özer, 2013, s. 170).

Ayrıca, piyasanın tam istihdamda olması, fiyatların ve ücretlerin esnek olması varsayımlarından yola çıkarsak, Yeni Klasik Yaklaşım'ın bizlere işaret ettiği işsizlik türü gönüllü işsizliktir. Para arzının ve vergilerin azaltılması, kamu harcamalarının kısılması, vergi azalması yolu ile ücret artışlarının durdurulması ve kârın bu yolla arttırılması, arzı arttırmaya yönelik bir politika olacağından, bunların enflasyonun mücadelede önemli noktalar olduğunu söylemişlerdir.

Sosyalist Yaklaşım

Sosyalist yaklaşımın ortaya koymaya çalıştığı sistem için; “*üretim, dağıtım ve değişim araçlarının millileştirilerek devletin yönetiminde olduğu sistem*” (Ekelund ve Herbert'ten aktaran: Ersoy, 2008, s. 407) tanımını yapabiliriz. O döneme kadar birçok iktisadi (çoğu

kapitalizm temelli) düşünce ekonomilerde yadsınamayacak derecede büyük bir refah ve büyüme artışı yaratmıştı. Ancak böyle olmasına rağmen bu düşüncelerin herkes tarafından destek gördüğünü söylemek mümkün değildir.

Robert Owen, 1821 yılında yayınlanan “Lanark Mahalli İdaresine Sunulan Rapor” (Report of the Country of Lanark) adlı yazısında işsizliğin nasıl önleneceği konusunda bazı öneriler ileri sürmüştür. Owen’a göre işsizlerin kendi başlarına terk edilmeleriyle işsizlik sorunu çözümlenemez. İşsizlerin işe ve boş toprağa yerleştirilmeleri gerekir (Ersoy, 2008, s. 145).

Sosyalist iktisatçılardan Karl Marx’a göre emek, üretim güçleri olarak sosyal yapının en altında yer alır. Bu sosyal yapının oluşturduğu sınıflar ve mücadeleleri, işçi-burjuva çatışmasında kendini daha belirgin olarak göstermiştir. O’na göre işçi, iktisadi olarak emeğinden başka hiçbir şeye sahip olmayandır. Durkheim, Toplumsal İşbölümü isimli kitabında sınıf çatışmasını şöyle ifade etmektedir: “*Geleneğin ya da yasanın verdiği iş payından (rolden) memnun olmayan aşağı sınıflar, kendilerine yasaklanan işlevleri yapmak ve yapanların elinden o işleri almak istemektedirler* (Durkheim, 2006, s. 427).”

Karl Marx’ın emek ile ilgili görüşlerinde, Klasik İktisat Yaklaşımı’nda rastladığımız *Emek Değer Teorisi* ile karşılaşmaktayız. Marx, bu konudaki fikirlerini açıklarken tam istihdama doğru ilerleyen bir ekonomik model zemininde yorumunu yapmıştır. Klasik Okul’dan farklı olarak bir malın değerinin emek ya da teknoloji yoğun üretim olması durumuna göre değişeceğini belirtmiştir. Oysa Ricardo’nun emek-değer teorisi, bir malın değerinin yalnızca o malı üreten emeğin maliyetine bağlı olarak oluşacağını ifade etmekteydi. *Marx’a göre sermaye “ölü emek”tir ve tıpkı vampir gibi yeni (canlı) emeğin kanını emerek yaşar* (Tekeoğlu, 1993, s. 111).

Literatür Taraması

Literatürde, kamu borç stoku ve faiz oranlarının bir fonksiyonu olan kamu harcamaları ve faiz oranlarının işsizlik ve istihdam üzerindeki etkilerini araştıran çeşitli çalışmalar bulunmaktadır.

Kanca ve Bayrak (2013), 1980-2011 dönemi için VAR yöntemi ile kamu harcamalarının bazı makro ekonomik değişkenler üzerine etkilerini Türkiye için incelemiştir. Granger nedensellik testi ile sınanan modeli içeren çalışmanın neticesinde kamu harcamaları, bütçe açığı, enflasyon ve faiz oranları ile nedensellik ilişkisi içerisindedir, işsizlik ve kamu harcamaları arasındaki ilişkiden söz edilmemiştir.

Kanca ve Bayrak (2015), 1980-2013 verileri ile yaptığı analizde cari, yatırım ve transfer harcamalarının milli gelire oranı ve işsizlik oranı serilerini kullanmıştır. Dicket-Fuller (ADF) birim kök, Johansen eş bütünleşme, Granger nedensellik testi ve En Küçük Kareler (EKK) analizleri sonucunda, değişkenler arasında Türkiye için uzun dönemli ilişki tespit edilememiştir. Ancak nedensellik testi neticesinde transfer harcamaları ile işsizlik arasında çift yönlü ilişki saptanmıştır. Ayrıca aynı modelde, transfer, cari ve yatırım harcamalarının işsizlik üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kasau vd. (2015), Doğu ve Batı Endonezya için 2007-2013 verileri ile yaptığı analizde kamu harcamalarının yatırım yoluyla istihdama etkisini araştırmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre kamu harcamaları istihdam üzerinde etkiye sahip olmakla birlikte, Doğu’da daha büyük etkiye sahiptir.

Kaya vd. (2015), 1990-2013 dönemi arasındaki kamu harcamalarının ve özel sektör yatırımlarının istihdama etkisini Türkiye için değerlendirmiş; birim kök ve Granger nedensellik testleri uygulamıştır. Elde edilen bulgulara göre Türkiye’de, özel sektör yatırım harcamaları %1 arttığında istihdam %0.12 oranında artarken; kamu harcamaları ve istihdam arasında bir nedensellik ilişkisi yoktur.

Korkmaz (2015), Akdeniz ülkeleri için yaptığı analizde panel veri yöntemini 2005-2012 dönemi için kullanarak askeri harcamaların ekonomik büyüme ve işsizlik üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Askeri harcamalar, işsizlik ve milli gelirin oransal olarak veri kabul edildiği çalışmanın sonuçlarına göre, askeri harcamalar işsizliği artırırken ekonomik büyümeyi negatif etkilemektedir.

Abdelkader vd. (2017), 2000-2012 dönemini Cezayir için incelediği çalışmasında, kamu harcamalarının istihdama ve gelire etkisini araştırmıştır. Birim kök, eş bütünleşme ve nedensellik testleri ile elde edilen sonuçlara göre, kamu harcamaları yeni iş alanları yaratarak istihdam üzerinde etkiye etkili olmaktadır.

Üçler (2017), Türkiye’de 1980-2014 dönemi için işsizlik, savunma harcamaları ve büyüme oranı değişkenlerini kullandığı ampirik çalışmasında, birim kök testlerini kullanarak durağanlık sınaması yapmış ve daha sonra eş bütünleşme testi ile değişkenler arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, savunma harcamaları ile işsizlik arasında negatif bir ilişki vardır.

Güney ve Balkaya (2018), 2006Q1-2017Q3 dönemi için işsizlik, ticari açıklık, cari, yatırım ve transfer harcamaları ve genç işsizliği değişkenleri ile Türkiye’de kamu harcamalarının ve ticari açıklığın işsizlik ve genç işsizliğe etkisini ARDL sınır testi yaklaşımı ve hata düzeltme modeli ile incelemiştir. Sonuç, yatırım ve transfer harcamaları ile genç işsizlik arasında pozitif; ticari açıklık ile genç işsizlik arasında negatif bir ilişki ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışmada, kamu büyüklüğü ile işsizlik ve genç işsizlik arasında negatif bir ilişki olduğu da ifade edilmiştir.

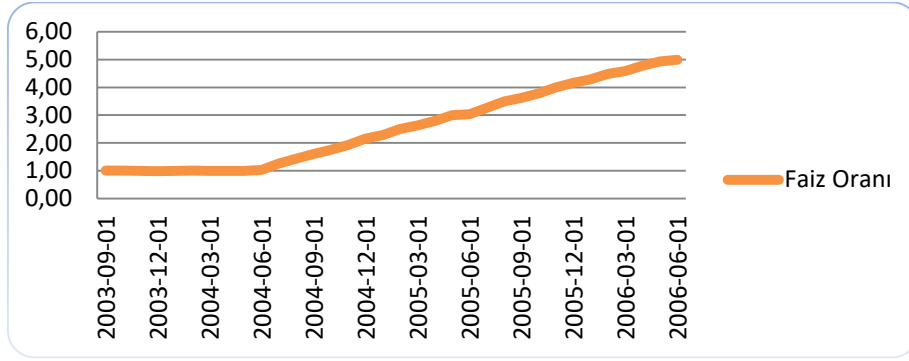
Kovacı vd. (2018), 2005-2016 dönemi için 28 Avrupa ülkesinde kamu büyüklüğünün istihdama etkisini dinamik panel veri tahmin yöntemi ile sınamıştır. İşsizlik, kamu büyüklüğü, sabit sermaye yatırımı ve nüfus değişkenleri ile yapılan analiz neticesinde, kamu büyüklüğünün işsizlik üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca kamu büyüklüğünün istihdam üzerindeki olumsuz etkisi 15 Avrupa Birliği ülkesinde doğrulanırken, diğer 13 AB ülkesinde benzer etki görülmemektedir. Portekiz ekonomisi, sonuçların anlamlı olduğu 15 Avrupa Birliği ülkesi içerisinde yer almaktadır.

Bölükbaş (2019), 2005:Q1-2018Q1 dönemi için Türkiye’de kamu büyüklüğünün işsizlik ve genç işsizlik üzerine etkilerini incelemiştir. Birim kök ve Toda-Yamamoto nedensellik testlerinin uygulandığı çalışmanın neticesinde, kamu büyüklüğünden işsizliğe ve genç işsizliğe doğru tek yönlü bir ilişki gözlemlenmiştir.

Dallari ve Ribba (2019), Euro bölgesindeki ülkeler için VAR modelini kullanarak kamu harcamalarındaki şokların işsizliğe etkisini araştırmıştır. Analiz sonuçlarına göre, kamu harcamalarındaki şoklar tüm ülkelerde işsizlik üzerinde anlamlıdır. Bu şokların işsizlik üzerindeki etkileri incelendiğinde Yunanistan ve İtalya’da Yeni Keynesyen; Portekiz, İspanya ve İrlanda’da Yeni Keynesyen olmayan bir etki söz konusudur.

2008 Krizi, PIIGS ve Portekiz Ekonomisi

2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde başlayan ve tüm Dünya'da etkisini gösteren krizin temel sebebi olarak, inşaat sektöründeki benzeri görülmemiş kredi ve gayrimenkul balonu gösterilmektedir. Küresel boyutta yaşanan kredi bolluğu ve buna bağlı olarak kredi verilmesindeki dikkatsizlikler sürecin sonunda likitide problemini meydana getirmiştir (Afşar, 2011, s. 148). Ayrıca artan petrol fiyatları, enflasyonist ortam, buna paralel olarak artan faiz oranları ve yurtdışındaki fonlara ulaşmanın zorlaşması ile başlayan mali piyasa krizi, reel sektörü etkilemiş; üretim ve gelirdeki düşüşle birlikte işsizlik yükselmiştir (Uçan ve Çebe, 2018, s. 10).

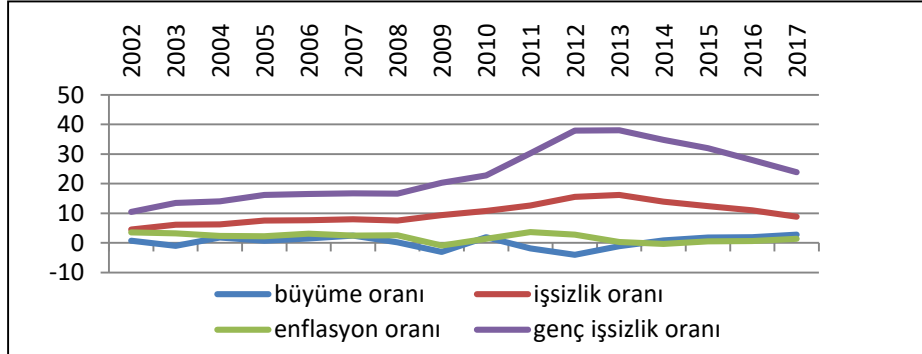
Şekil 1. 2003-2006 Yılları Arasında ABD'de Faiz Oranları

Kaynak: Federal Reserve Economic Data (FRED) verileri ile hazırlanmıştır.
(<https://fred.stlouisfed.org/series/FEDFUNDS>)

ABD'de yükselen faiz oranları (Şekil 1), dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunan kaynakların ABD'ye yönelmesi sonucunu doğurmuş, bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duyduğu kaynaklara ulaşmasını zorlaştırmıştır. Bu sebeple gelişmekte olan ülkeler faiz oranlarını bu doğrultuda artırarak ekonomilerini finanse etmeye çalışmıştır.

2008 yılının ortalarına gelindiğinde kriz, gelişmekte olan ülkelerde daha fazla hissedilmeye başlamıştır. Ülkelerin çoğunda borsalar ciddi değer kaybı yaşarken, ulusal paralar değer kaybederek ülke tahvillerinde ve ticarete kullanılan bonolarda risk primleri yükselmiştir. Uluslararası sermaye akımlarının da azalması ile birçok makroekonomik veride kötüleşme meydana gelmiş ve kriz tüm dünyaya yayılmıştır (Işık ve Tünen, 2011, s. 11).

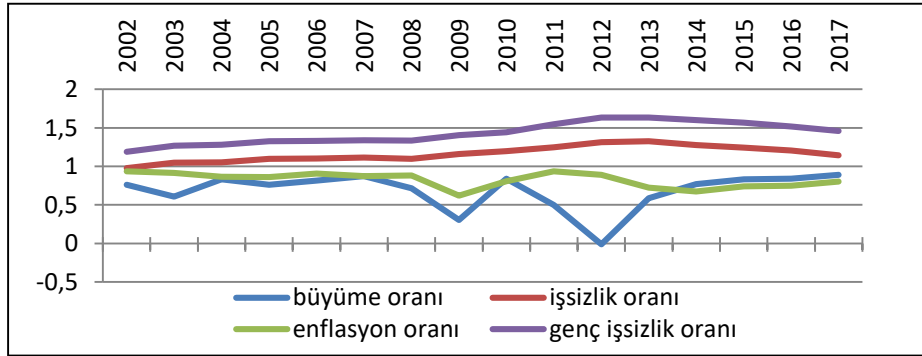
Bu süreçte Portekiz ekonomisi yaşanan gelişmelerin etkilediği ekonomilerden biri olmuştur. Şekil 2 ve 3'te Portekiz ekonomisinin temel makroekonomik değişkenleri gösterilmiştir. (Şekil 3, değişkenlerin logaritmik değerlerini ifade etmektedir. (Ayrıca verilerin negatif değerler içermesi nedeniyle tüm serilere +5 değeri eklenmiştir.)

Şekil 2. 2002-2016 Dönemi Portekiz’de Makroekonomik Göstergeler

Kaynak: Dünya Bankası verileri ile hazırlanmıştır.

(<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>)

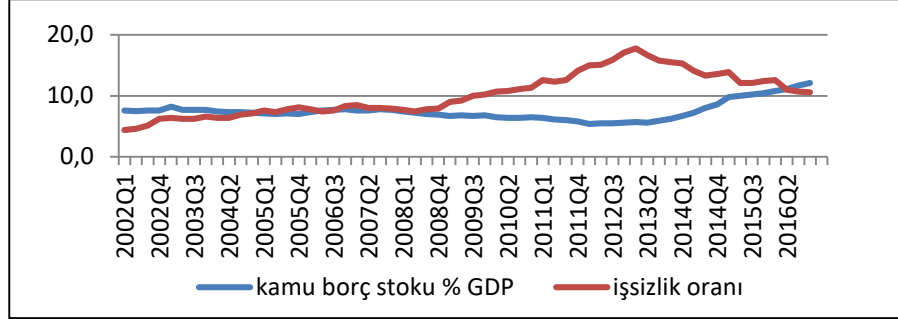

Şekil 3. 2002-2016 Dönemi Portekiz’de Makroekonomik Göstergeler

Kaynak: Dünya Bankası verileri ile hazırlanmıştır.

(<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>)

Portekiz ekonomisinde 2008 yılı itibarıyla işsizlikte ve genç işsizlikte benzer oranlarda ciddi artışlar görülmektedir. Enflasyon ise belirli bir aralıkta hareket etse de bazı dönemlerde oluşan deflasyonist görünüm nedeniyle istikrar kaydedememiştir. Dikkat çekici nokta, işsizlik ve büyüme oranı arasındaki simetrik ilişkidir. 2008 krizinin etkilerinin görüldüğü dönemler itibarıyla Portekiz ekonomisi daralırken; buna paralel olarak işsizlik oranında artış gözlemlenmektedir. Serilerin logaritmalarının alınması ile elde edilen şekilde verilerin benzer eğilimler gösterdiği anlaşılmaktadır. Portekiz ekonomisinde 2008 yılını takiben işsizlik ve genç işsizlikte artış eğilimi vardır. Ancak aynı eğilim büyüme ve enflasyon oranında görülmemektedir. Bu göstergelerdeki değişiklikler, işsizlik ve genç işsizlik oranında olduğundan daha dalgalı bir görünüm seyretmiştir.

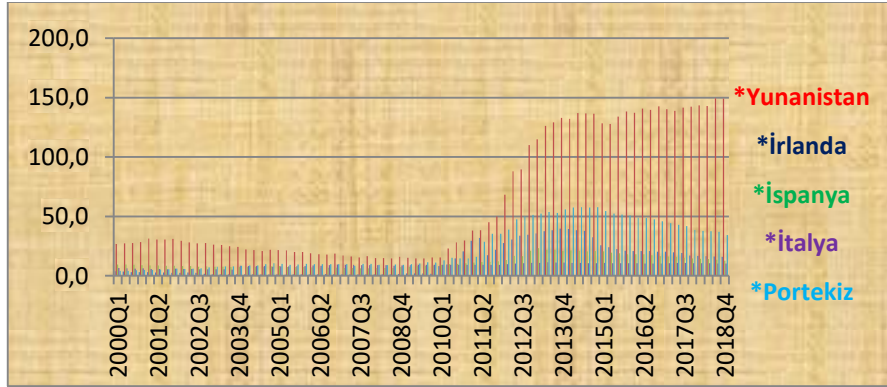
Şekil 4. 2002-2016 Dönemi Portekiz’de Kamu Borç Stoku ve İşsizlik Oranı

Kaynak: Dünya Bankası verileri ile hazırlanmıştır

(<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>)

Şekil 4’te görüldüğü üzere, kamu borç stoku ve işsizlik oranı arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Krizin etkilerini gösterdiği yıllara gelmeden önce kamu borç stoku ve işsizlik oranı arasında benzer hareketler söz konusudur. Ancak krizin hissedilmesiyle birlikte kamu borç stoku belirli bir aralıkta değişim göstermekle birlikte işsizlikte ciddi artışlar söz konusu olmuştur. Ancak sonraki dönemlerde, işsizliğin azalış gösterdiği dönemler itibarıyla kamu borç stokunda ciddi bir artış trendi görülmektedir. Bu kapsamda krizin etkilediği değişkenler olarak kamu borç stoku ve işsizlik oranının dönemin getirdiği şartlara karşı duyarlı olduğu söylenebilir.

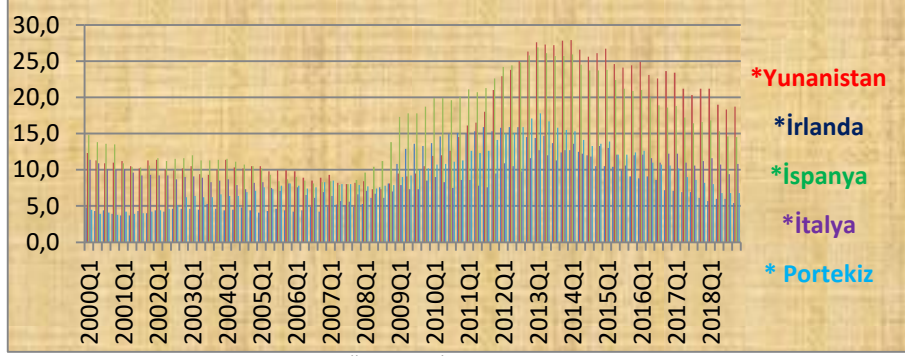
Aslında Avrupa Birliği’nde bu süreci yaşayan tek ülke Portekiz değildir. PIIGS ülkeleri olarak literatüre geçen ekonomiler (Portekiz, İspanya, İrlanda, Yunanistan ve İtalya) benzer süreçleri yaşamışlardır. Şekil 5 ve 6’da görüldüğü üzere bahsi geçen ülke ekonomilerinin kamu borç stoku ve işsizlik oranı verileri benzerlik göstermektedir.

Şekil 5. PIIGS Ülkelerinin Kamu Borç Stoku: 2000-2018 Dönemi

Kaynak: Eurostat verileri ile hazırlanmıştır (<https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>)

2000-2018 dönemi PIIGS ülkeleri kamu borç stoku incelendiğinde bu ekonomilerin (özellikle Yunanistan) 2008 krizini takiben ciddi anlamda bir kamu borç stoku artışı ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

Şekil 6. PIIGS Ülkeleri İşsizlik Oranları: 2000-2018 Dönemi

Kaynak: Eurostat verileri ile hazırlanmıştır (<https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>)

Şekil 6'da gösterilen işsizlik verileri için de PIIGS ülkelerinde birbirine yakın oranlar söz konusudur. Yunanistan ve İspanya ekonomilerinde bu oran göreceli olarak daha yüksek olsa da, 2008 yılı sonrasında işsizlik oranlarında net bir artış gözlemlenmektedir.

Ampirik Analiz ve Bulgular

2008 yılında başlayan kriz, Avrupa Birliği'nde gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik göstergelerini olumsuz etkilemiştir. Süreç içerisinde yaşanan gelişmeler, bu göstergelerden biri olan kamunun bütçe dengesini bozarak borç krizini beraberinde getirmiştir. Ülke ekonomilerinin kredi notlarındaki olumsuz göstergeler, borsada esen olumsuz hava ve baskılar, borç krizinin temel nedenleri olarak gösterilmektedir. Bu bölgede baskı altında olan ekonomiler, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, Portekiz ve İspanya gibi ülkelerdir (Arezki vd., 2011, 3). Ayrıca yeni bir yönetim anlayışının ortaya konulmasının oldukça uzun sürmesi ve doğru geliştirilmemiş yardım uygulamaları faizleri artırarak borçlanma maliyetlerini yükseltmiştir (Ulusoy ve Ela, 2014, s. 88).

Bu açıdan bakıldığında Portekiz ekonomisinin süreç içerisinde yaşadığı borç krizi bazı önlem politikalarını gerektirmiş, ancak kemer sıkma politikalarına o dönemde sıcak bakılmamıştır. Bu nedenle Portekiz ekonomisinde işsizliği ampirik olarak incelerken kullanacağımız değişkenler, kamu harcamaları ve konjonktürün meydana getirdiği koşullar ile ilgili olacaktır. Sonuç itibarıyla analizde, işsizlik oranı, kamu borç stokunun milli gelire oranı ve aylık verilerden elde edilen ortalama üç aylık faiz oranı (Euribor) değişkenleri kullanılmıştır. 2000Q1-2018Q4 dönemini kapsayan Eurostat ve Portekiz Merkez Bankası veri seti için, faiz oranının Euribor faiz oranı olarak seçilmesinin sebebi, pek çok ülkede (İspanya, Portekiz ve İtalya gibi) piyasa faiz oranlarının bu orana göre belirlenmesidir (Bloomberg, 2015). Yarı logaritmik olarak düzenlenen modelde yer alan seriler, çeyrek dönemlik veriler olması nedeniyle STL ayrıştırma yöntemiyle mevsimsel etkiden arındırılmıştır. Böylelikle çalışmada kullanılacak model,

$$LMI = a + bMB + cMF$$

şeklinde oluşmuştur. LMI logaritması alınmış, mevsimsellik düzeltilmesi yapılmış işsizlik oranını, MB ve MF ise mevsimsellik düzeltmeleri yapılmış –sırasıyla- kamu borç stokunun milli gelire oranını ve faiz oranını ifade etmektedir. Daha sonra dışsal değişken olarak analize ekleyeceğimiz d2006 serisi, Bai-Perron (2003) yapısal kırılma testi sonucuna göre 2006 yılının birinci çeyreğinde yaşanan kırılmanın etkisini ortadan kaldırmak için kullanılacaktır.

Analizde, öncelikle modelin açıklayıcı değişkenleri arasında çoklu doğrusallık sorunu bulunup bulunmadığı araştırılacaktır. Ardından, serilerin durağanlık düzeyleri saptanacaktır. Elde edilen verilere ve durağanlık durumuna göre, seriler arasında uzun dönemde eş bütünleşme ve nedensellik ilişkisi olup olmadığı incelenecektir. Bunlar yapılırken Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi, VAR analizi, Granger nedensellik ve Johansen eş bütünleşme testlerinden yararlanılacaktır.

Tablo 1. Çoklu Doğrusallık (Korelasyon) Testi Sonuçları

Değişkenler	LMI	MB	MF
LMI	1.000000	-0.216723	-0.570055
MB	-0.216723	1.000000	-0.485709
MF	-0.570055	-0.485709	1.000000
D2006	0.715387	0.195377	-0.449832

Tablo 1’de yer alan verilere göre, modelde açıklayıcı değişkenler arasında çoklu doğrusallık sorunu bulunmamaktadır. Bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon düzeyi tüm açıklayıcı değişkenler için (mutlak olarak) 0.50’den daha düşüktür ve parametre ve güvenilirlik testleri açısından sapmalar meydana getirecek düzeyde değildir.

Serilerin durağanlıkları ile ilgili analiz, sonraki aşamalarda kullanılacak analizlere yol göstermesi açısından önemlidir. Bu nedenle ADF birim kök testleri ile serilerin durağanlık düzeyleri olasılık (prob.) değerleri ile yorumlanacaktır. Her seri için belirtilen prob. değerleri, sırasıyla, (i) sabit, (ii) sabit ve trend ve (iii) sabitsiz ve trendsiz değerlerdir. Seriler ADF birim kök testinde, seviyede test edildiğinde aşağıdaki verilere ulaşılmaktadır:

Tablo 2. Augmented Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi Sonuçları

LMI			MB			MF			İstatistik
0.42	0.99	0.71	0.88	0.90	0.86	0.54	0.15	0.15	Prob.* (Seviye)
Durağan Değil			Durağan Değil			Durağan Değil			Sonuç

*: %5 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Seviyede (Tablo 2), birim kök testi sonuçlarına göre, seriler durağan değildir. Bu nedenle serilerin birinci farkta durağan olup olmadığı incelenmelidir. Birinci farkta yapılan birim kök testi sonuçları aşağıdaki gibidir:

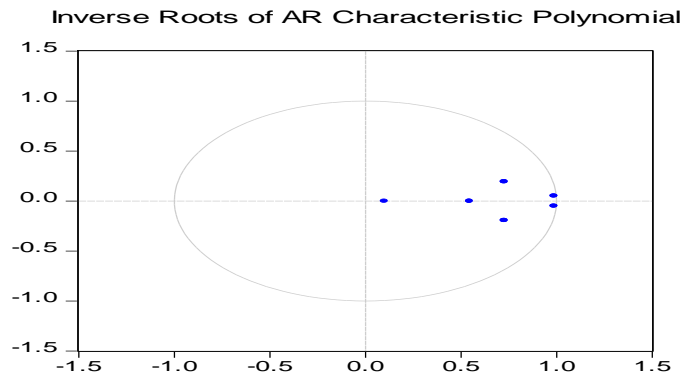
Tablo 3. Augmented Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi Sonuçları

LMİ			MB			MF			Sonuç
0.00	0.00	0.00	0.05	0.08**	0.00	0.00	0.00	0.00	Prob.* (1st)
Durağan			Durağan			Durağan			Sonuç

*: %5 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

** : MB Serisi, intercept ve trend and intercept değerleri %10, none değeri %5 anlamlılık düzeyinde durağandır.

Serilerin birinci farkları ile yapılan birim kök testi sonuçlarına göre serilerin tamamı durağandır. Bu durum, seriler arasında uzun dönemde bir ilişki olup olmadığını sınamak için yeterli bir nedendir.

Şekil 7. AR Karakteristik Polinomların Ters Kökleri

Şekil 7’de, çemberin sınırları içerisinde kalan kökler serilerin durağan olduğunu teyit etmektedir. Aşağıdaki tabloda, uzun dönem araştırması için gerekli olan, modelin uygun gecikme uzunluğunu veren VAR analizi sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 4. VAR Analizi Sonuçları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-211.9613	NA	0.111263	6.317720	6.511990	6.394794
1	109.9358	597.1425	1.28e-05	-2.751762	-2.266086	-2.559078
2	132.3268	39.58996*	8.72e-06	-3.139908	-2.362827*	-2.831614*

Tablodan anlaşıldığı üzere modelin uygun gecikme uzunluğu 2 olarak bulunmuştur. Aşağıdaki tabloda, modelin karakteristik özelliklerini ortaya koyan diagnostik test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5. Diagnostik Testlerin Sonuçları

Diagnostik Test Varsayımı	Sonuç
H_0 Modelde değişen varyans sorunu yoktur.	White-Prob. 0.0672, H_0 kabul.
H_0 : Modelde otokolerasyon sorunu yoktur.	LM-Prob. 0.18, H_0 kabul.
H_0 : Model normal dağılımlıdır.	Jarque-Bera Prob. 0.40, H_0 kabul.

Tabloda yer alan sonuçlar, oluşturulan modelin genel olarak problemsiz olduğunu ortaya koymaktadır. Model normal dağılımlı olup, değişen varyans veya otokolerasyon sorunu içermemektedir. Tablo 6’da serilerin uzun dönemde eş bütünlük olup olmadıklarını test eden Johansen eş bütünlük testi sonuçları verilmiştir. Bu sonuçlar, Trace (iz), Max-Eigen (maksimum öz değer) istatistikleri ve %5 kritik değerleri ile yorumlanmaktadır. Ayrıca olasılık değerleri de serilerin uzun dönemde eş bütünlük olma durumları hakkında bilgi vermektedir.

Tablo 6. Johansen Eş Bütünlük Testi Sonuçları (Trace Statistics)

Eş Bütünlük Sayısı	Öz Değer	İz Testi	%5’lik Kritik Değer	Olasılık Değeri*
r=0*	0.306048	35.14969	35.01090	0.0491
r≤1	0.100830	8.478927	18.39771	0.6336
r≤2	0.009818	0.720277	3.841466	0.3961

Tablo 7. Johansen Eş Bütünlük Testi Sonuçları (Max-Eigen Statistic)

Eş Bütünlük Sayısı	Öz Değer	Maksimum Öz Değer Testi	%5’lik Kritik Değer	Olasılık Değeri*
r=0*	0.306048	26.67076	24.25202	0.0213
r≤1	0.100830	7.758650	17.14769	0.6295
r≤2	0.009818	0.720277	3.841466	0.3961

Test sonuçlarına göre, değişkenler arasında 1 adet uzun dönem ilişkisi tespit edilmiştir. Bunun anlamı, modelde yer alan değişkenler eş bütünlüktür ve uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. Bu kapsamda elde ettiğimiz, normalize edilmiş eş bütünlük katsayılarını içeren model aşağıdaki gibidir:

$$\text{LMI}=\text{F}(-0.114743\text{MB}, 1.650196\text{MF})$$

(0.04152) (0.36843)

Modele göre, işsizlik oranı ve kamu borç stoku arasında uzun dönemde negatif ve anlamlı, faiz oranı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Tablo 8’de değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini açıklayan Granger nedensellik testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 8. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: LMI	Chi-sq	Df	Prob.	Sonuç
<i>MB</i>	7.555911	2	0.0229	<i>Kamu borç stokundan işsizlik oranına doğru nedensellik ilişkisi vardır.</i>
<i>MF</i>	6.004259	2	0.0497	<i>Faiz oranından işsizlik oranına doğru nedensellik ilişkisi vardır.</i>
Bağımlı Değişken: MB	Chi-sq	Df	Prob.	Sonuç
<i>LMI</i>	1.779244	2	0.4108	<i>İşsizlik oranı ve kamu borç stoku arasında nedensellik ilişkisi yoktur.</i>
<i>MF</i>	2.951076	2	0.2287	<i>Faiz oranları ile kamu borç stoku arasında nedensellik ilişkisi yoktur.</i>
Bağımlı Değişken: MF	Chi-sq	Df	Prob.	Sonuç
<i>LMI</i>	3.366815	2	0.1857	<i>İşsizlik oranı ile faiz oranı arasında nedensellik ilişkisi yoktur.</i>
<i>MB</i>	3.547413	2	0.1697	<i>Kamu borç stoku ile faiz oranı arasında nedensellik ilişkisi yoktur.</i>

Granger nedensellik testi sonuçlarına göre kamu borç stokundan işsizlik oranına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ayrıca, aynı nedensellik ilişkisi faiz oranından işsizliğe doğru görülmektedir. Diğer denklemler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Sonuç ve Tartışma

2008’de yaşanan Mortgage krizi tüm dünyayı iktisadi anlamda olumsuz etkilemiştir. Dünya ekonomilerinin birbirine entegrasyonunun en üst düzeyde olduğu 21. yüzyılın başında yaşanan bu kriz, birçok yönü ile gelişmekte olan ülkeleri çeşitli problemler ile karşı karşıya bırakmış, sürecin devamında ise borç krizine dönüşmüştür. Özellikle çeşitli sosyal politikalar ile halkının refahını maksimize etmeye çalışan ekonomiler dünyada yaşanan likitide probleminin iyice hissedilmesi ile kaynak problemi yaşamaya başlamışlardır. Avrupa Birliği üyelerinden olan Portekiz, bu iktisadi ortamın etkilerini büyük ölçüde hissetmiş ve önlem politikaları üretmeye çalışmıştır. Ancak sürecin ortaya çıkardığı iki önemli sonuç olarak, Portekiz ekonomisinde işsizlik ve kamu borç stoku oldukça yüksek seviyelere çıkmıştır.

Bu çalışmada, temel hipotezimiz olan işsizlik, kamu borç stokundaki artış ve faiz oranlarının anlamlı bir ilişki içinde oldukları varsayımı, ampirik olarak test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, kamu borç stokundaki artışın işsizliği azalttığı ve faiz oranındaki bir yükselmenin işsizliği artırdığını göstermektedir. Böylelikle elde edilen uzun dönemli anlamlı ilişki, bu çalışmadaki temel hipotezin kabul edildiği anlamına gelmektedir. Portekiz’de kamu borç stoku ve faiz oranları işsizlik için açıklayıcı değişkenlerdir. Bu kapsamda, kamu borç stokunun ve faiz oranının ülkenin istihdamı üzerinde muhtemel etkiyi gösteriyor olması -istihdamın bu değişkenlere karşı duyarlı olması- uygulanacak dengeli bir kamu harcama ve faiz politikasının istihdamı optimize edebileceğini göstermektedir. Ayrıca iktisadi konjonktürde, kaynaklara ulaşmanın düşük maliyetler

oluşturduğu dönemlerde, bu kaynakların doğru politikalar ile sürdürülebilir dinamiklere yatırım olarak yönlendirilmesi, meydana gelecek krizlerin etkilerini minimize etmek açısından önem arz etmektedir.

Son olarak, Portekiz ekonomisinin yaşadığı istihdam problemlerini açıklarken çalışmamızda kullandığımız değişkenlerden olan faiz, kamu borç stoku ve işsizlik oranları arasındaki anlamlı ilişki gösteriyor ki, önceki bölümlerde yer verdiğimiz diğer PIIGS ülkeleri de 2008 finansal krizinin etkilerini önemli ölçüde hissetmiş olabilir. Borç krizi olarak adlandırılan bu durumun etkilerini PIIGS ülkeleri çerçevesinde toplam etki olarak görebilmek adına, panel veri analizi ile ortaya konulacak bir çalışma, süreci daha anlaşılır hale getirebilecektir.

Kaynaklar

- Abdelkader, B., Cheikh, S. ve Sofiane M. (2017). The impact of the public expenditure on employment and income in Algeria: An empirical investigation, *American Journal of Economics*, Vol: 7, Sayı: 3, 155-161.
- Afşar, M. (2011). Küresel kriz ve Türk bankacılık sektörüne yansımaları, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Vol 6, Sayı: 2, 143-171.
- Akkuş, G. E. (2012). Phillips eğrisi: enflasyon-işsizlik değiş-tokuşu teorik bir inceleme, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Vol 62, Sayı:2, 99-151.
- Alp A. (2010). Avrupa'da işsizlik: Teori ve bulguların değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Ardıç, K. ve Aydın Y. (2011). İktisat Okulları ve Emek Piyasası Yorumları, 2. Baskı, Derin Yayınevi: İstanbul,
- Arezki, R., Candelon, B. ve N. Sy, A. (2011). Sovereign rating news and financial markets spillovers: Evidence from the European debt crisis, *IMF Working Paper*. 11/68.
- Bai, J. ve Perron, P. (2003). Computation and analysis of multiple structural change models, *Journal of Applied Econometrics*, Vol 18, Sayı: 1, 1-22.
- Barışık, S. ve Çevik, E. İ. (2008). Türkiye'de işsizlik histerisinin yapısal kırılma ve güçlü hafıza modellenmesi ile sektörel analizi, *TİSK Akademi*, Col 3, Sayı: 6, 67-87.
- Banco de Portugal, Statistics, Erişim Tarihi: 2.7.2019, İnternet Adresi: <https://www.bportugal.pt/en/page/estatisticas?mlid=1095>.
- Bloomberg, (2015). Negatif faizler bankaları vuruyor, Erişim Tarihi: 2.7.2019, İnternet Adresi: <https://businessht.bloomberght.com/piyasalar/haber/1065557-negatif-faizler-bankalari-vuruyor>.
- Bölükbaş, M. (2019). Kamu büyüklüğü işsizliğin ve genç işsizliğin nedeni midir?, *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, Vol 3, Sayı: 2, 1-17.
- Dallari, P. ve Ribba, A. (2019). The dynamic effects of monetary policy and government spending shocks on unemployment in the peripheral Euro Area countries, *DEMB Working Paper Series*, Sayı: 143.
- Dornbusch R. ve Fischer S. (1981). *Macro-economics*, 2. Baskı, Mc-Graw-Hill Uluslararası Kitap Şirketi: Kaledonya.
- Durkheim, E. (2006). *Toplumsal işbölümü*, Çeviren: Özer Ozankaya, 1. Baskı, Cem Yayınevi: İstanbul.
- Erim, N. (2007). *İktisadi düşünceler tarihi*, 1. baskı, Palme Yayınları,: Ankara, 2007.
- Ersoy, A. (2008). *İktisadi teoriler ve düşünceler tarihi*, 3. baskı, Nobel Yayınevi: Ankara.

- Eurostat, Database, Erişim Tarihi: 26.6.2019, İnternet Adresi: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
- FRED, Effective federal funds rate, Erişim Tarihi: 26.6.2019, İnternet Adresi: <https://fred.stlouisfed.org/series/FEDFUNDS>.
- Işık N. ve Tünen T. (2011). Türev ürünlerin 2008 küresel finans krizindeki rolü, *Avrasya Etüdlere Dergisi*, Vol: 39, Sayı: 1, 7-40.
- Kanca, O. ve Bayrak, M. (2015). Kamu Harcamaları bileşenleri ile işsizlik arasındaki ilişki (Türkiye örneği), *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, Vol 1, Sayı: 2, 55-74.
- Kanca O. ve Bayrak, M. (2016). Kamu Harcamalarının Türkiye’de bazı makro ekonomik değişkenler üzerine etkisi, *Maliye Finans Yazıları*, Sayı: 106, 169-212.
- Kasau, M., Rahmatiah, Hj., Madris, H. ve Suhab, S. (2015). The effect of government spending on employment through investment and its impact on the Eastern and Western Indonesia, *International Journal of Research in Social Sciences*, Vol: 5, Sayı: 5, 55-64.
- Kaya, D., Kaygısız, A. ve Altuntepe, N. (2015). Türkiye’de kamu harcamalarının toplam istihdama etkisi üzerine bir değerlendirme, *AKÜ İİBF Dergisi*, Vol: 17, Sayı: 1, 83-96.
- Kazgan, G., (2000). *İktisadi düşünce veya politik iktisadın evrimi*, 9. baskı, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Keynes, J. M. (2008). *Genel teori istihdam faiz ve paranın genel teorisi*, Çeviren: Uğur Selçuk Akalın, Kalkedon Yayınları: İstanbul.
- Klein, R. L. (1968). *The Keynesian revolution*, 2. baskı: Londra.
- Korkmaz, S. (2015). The Effect of military spending on economic growth and unemployment in Mediterranean countries, *International Journal of Economics and Financial Issues*, Vol: 5, Sayı: 1, 273-280.
- Kovacı, S., Belke, M. ve Bolat, S. (2018). Kamu büyüklüğünün işsizlik üzerinde etkisi: Avrupa Birliği ülkelerinden kanıtlar, *Social Sciences Congress*, 184-196.
- Güney, A. ve Balkaya, E. (2018). Kamu harcamaları ve ticari açıklığın işsizlik ve genç işsizliğe etkisi, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol 2, Sayı: 2, 49-74.
- Seyidoğlu, H. (2013). *Uluslararası iktisat*, 18. baskı, Güzem Can Yayınları: İstanbul.
- Tekeoğlu, M. (1993). *İktisadi düşünceler tarihi*, Çukurova Üniversitesi Basımevi: Adana.
- Uçan, O. ve Çebe, G. N. (2018). 2008 krizi öncesi ve sonrası Türkiye’de ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon ilişkisi, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Vol 11, Sayı: 3, 6-17.
- Ulusoy, A. ve Ela, M. (2014). Avrupa borç krizi ve Türkiye için öneriler, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Vol 3, Sayı: 3, 84-119.
- Üçler, G. (2017). Türkiye’de savunma harcamalarının işsizlik üzerine etkisi: 1980-2014 dönemi için ekonometrik bir analiz, *Journal of Yasar University*, Vol 12, Sayı: 46, 161-170.
- Üstünel, B. (2001). *Ekonominin temelleri*, 8. baskı, Dünya Yayınları: İstanbul.
- Wiener, E. S. (1986). The natural rate of unemployment, *Economic Review*, 11-24.
- Worldbank, World development indicators, Erişim Tarihi: 2.7.2019, İnternet Adresi: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>.
- Yıldırım, K. ve Özer, M. (2013). *Makro iktisat*, 1. baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları: Eskişehir.